

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Мария Станкова

Югозападен университет „Неофит Рилски” – Благоевград
„Икономика и управление” (Туризм)

Относно: публична защита на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен **доктор** по научната специалност „Икономика и управление (Туризм)”.

Автор на дисертационния труд: Димитрия Руменова Узунова

Тема на дисертационния труд: Влияние на културата в туризма

Основание за написване на становището: Заповед № 1479 от 06.06.2014 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – гр. Благоевград

I. Справка за кандидата

Кандидатът за образователната и научна степен „доктор” Димитрия Руменова Узунова е родена на 16.05.1978 г. Средното си образование получава в СОУ „Найден Геров”, гр. Пловдив, висшето си образование – в ЮЗУ „Неофит Рилски” в специалност „Туризм” в ОКС „Магистър“ в периода 2007 – 2010 г. и бакалавърска степен в Колеж по икономика и администрация, гр. Пловдив в специалност „Туризм” в периода 2004-2007 г.

Димитрия Узунова е докторант в редовна форма на обучение към Катедра „Туризм” на Стопанския факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски” по научната специалност „Икономика и управление” (Туризм), съгласно заповед № 860/19.04.2011 г. на Ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“. Времевият период на подготовка на дисертационния труд е от 19.04. 2011 г. до 18.04.2014 г. за срок от три години.

II. Обща характеристика на дисертационния труд

Представеният за оценка от Димитрия Руменова Узунова дисертационен труд е структуриран в увод, четири глави, заключение, използвана литература и приложения. С **уводната част** докторантът е обосновал актуалността и изследователската теза и е определил целта, обекта, предмета, задачите, методите, ограниченията и трудностите при изследването. **Четири**те глави на дисертационния труд представят същността на

изследването в теоретичен и методологически аспект и завършват в конкретен план за действие за създаване и поддържане на ясен и атрактивен културен профил на туристическите дестинации. В **заключението** докторантът систематизира констатациите на дисертационния труд и предлага конкретни мерки за постигане на по-висока степен на удовлетвореност при практикуване на културен туризъм.

Мнението ми е, че тази **структура** осигурява необходимата логическа обвързаност между компонентите на дисертационния труд и способства за постигането на цялостност и завършеност на проведеното изследване. В същото време, така представената структура на дисертационния труд показва и **стремеж да се отговори на изискванията за композиционна цялостност и съразмерност** на отделните части.

Дисертационният труд е с обем от 329 страници компютърно набран текст, от които 277 страници са основен текст; на 27 страници е представена библиографската справка, в която литературните източници на кирилица са 28, а литературните източници на латиница са 231 – подредени в два раздела: на английски език и на немски език. Използвани са и 11 интернет източника. Преобладаващият брой литературни и информационни източници на латиница (основно на немски език) в общия брой на библиографските източници, показва желание да се проучат водещите международни публикации, имащи отношение към темата на дисертацията. Посочените публикации са от периода на последните десет години. Налични са и източници от 50-те, 60-те и 90-те години на отминалия век, които обаче не могат да бъдат пропуснати, поради всеобщата им значимост и ценност за изследваната тема. Всъщност, подборът и боравенето с библиографския апарат показват обстойното запознаване на докторанта с научните достижения в областта, която изследва, както и способността му да изразява и аргументира позиция по отношение на тях. Цитиранията са коректни – под черта, съгласно установените стандарти. Обемът на приложенията, общо 10 на брой, е 34 страници и включва основно модели на използваните анкетни карти, обобщени и подробни корелационни матрици и оценъчна таблица. Считам, че в този си обем тематиката на дисертационния труд добива завършеност, като са обхванати теоретичните, методологическите и приложните въпроси на проведеното от докторанта изследване.

Дисертационният труд, представен от Димитрия Руменова Узунова е посветен на **актуална и значима за българската туристическа индустрия тема**. С нея ясно се очертават ролята и значението на културния туризъм, както и необходимостта от създаване на модел за коригиране, подсилване и поддържане на културния профил на туристическите дестинации. По повод на това се подчертава, че към настоящия момент в България не е

правено изследване на културния профил на туристическите дестинации, докато в световен план културното профилиране е важен подход за моделиране във връзка с туристическите изживявания.

Възприета в дисертационния труд **теза** постановява, че „Влиянието на културата в туризма може да бъде измерено, оценено и управлявано в определени допустими граници за нуждите на туристическите дестинации, посредством подхода на т.нар. „културното профилиране“. По мое мнение, докторантът правилно е определил изследователската теза, заемайки позицията, че културното профилиране на дестинациите предоставя възможност за подобряване на тяхната конкуретоспособност при повишаване на разпознаваемостта им и подобряване на имиджа им.

Обект на изследване в дисертационния труд е влиянието на културата в туризма. В тази връзка, търсенията на докторанта са насочени към културните характеристики на туристическите дестинации, чрез които да се очертае, измери и оцени културния им профил. Като **предмет** на изследването са посочени възможностите за очертаване, измерване, оценка и оттам, последващо управление на ясен и атрактивен културен профил на туристическите дестинации, въз основата на съществуващите културни дадености в конкретна дестинация в България - избран е град Пловдив.

Основната цел е ориентирана към разкриване на възможностите за културното профилиране на град Пловдив, така че да се установи степента на припокриване на представата за града между местните жители, туристите и представителите на туристическата индустрия. За изпълнението на целта, докторантът си поставя набор от **задачи**, насочени към:

1. Изясняване на основните теоретични постановки за влиянието на културата в туризма, развитието на културния туризъм и очертаването на културния профил на туристическите дестинации;
2. Разработване на критерии и показатели за очертаване, измерване, анализ и оценка на културния профил на туристическите дестинации;
3. Разработване на модел за анализ, оценка и коригиране на културния профил на туристическите дестинации;
4. Разкриване и измерване на евентуални налични взаимовръзки между отделните критерии и показатели за културно профилиране;
5. Изследване имиджа на дестинацията като пряко отражение на културния профил на туристическите дестинации;
6. Предлагане на план за действие за подсилване, коригиране и поддържане на културния профил на конкретна дестинация в България.

Дефинирани по този начин, изследователските задачи отразяват основните аспекти на изследването и в своята логическа обвързаност способстват постигането на целта на дисертационния труд. Считаю, че тезата, предмета, обекта, целта и задачите на изследването очертават ясно насоките на изследователските търсения на докторанта като определят начините на протичане на този процес.

При изследването на културния профил докторантът е използвал съответстваща съвкупност от подходи и методи. Работил е с процесния, аналитичния, интуитивния и системния подход. Провел е анкетно проучване при използване на Ликертова скала и оценъчна точкова карта по Каплан и Портър. Приложил е методите на синтез и абстракция, метода на корелационния анализ с използването на коефициенти на Спирмън и метода на семантичния диференциал за оценка на имиджа.

Подбраният от докторанта методологически инструментариум се подчинява на определено вътрешно взаимодействие. Може да се приеме, че приложената съвкупност от методи и подходи съответства на спецификата на обекта и предмета на изследване, като е ориентирана към обхващане на възможностите за неговото реализиране, така че да се достигне до практически приложимо знание за културното профилиране.

III. Оценка на научните и практически резултати на дисертационния труд

По отношение на Глава I – Особенности на въздействието на културата:

Главата е структурирана в три точки: 1. Понятиен апарат и стереотипи; 2. Културата като ресурс за развитие на туризма и 3.) Разширяване на туристическото търсене и предлагане чрез културен туризъм.

В първата точка е направен опит за дефиниране на понятието „култура”, като са представени някои от основните функции и свойства на културата. Разгледан е въпроса за културната идентичност и стереотипите в културното възприемане. Културата е поставена в контекста на теорията за възприемането на другия и на теорията за символния капитал.

В точка втора, акцентът е върху дефинирането на културния туризъм и разделянето му на подвидове на базата на класификации, въведени както от чужди, така и български изследователи. Разгледани са основните и допълнителни ресурси на културния туризъм, съобразно съотносимостта им към отделните културни нива.

В точка трета е обърнато внимание на потребителите на културен туризъм и характерните им особености. Анализирани са мотивите за практикуване на културен

туризъм, чрез интерпретация върху Ричардс за културните туристи като представители на „новата средна класа“ (с. 73).

По отношение на Глава II - Профилно моделиране на туристическите изживявания:

Трите точки, разработени в тази глава са: 1.) Определяне на дестинационен профил; 2.) Етапност и сценарий на реализация на дестинационния профил; 3.) Стратегическо целеполагане и промяна в качеството на изживяването.

В първа точка е отделено внимание на профилирането на туристическите дестинации, изследвано във връзка с техните идентичност, автентичност и установен имидж. Представени са ключови аспекти на профилирането, както и връзката между дестинационния профил и дестинационната марка. Интерес представлява и анализа върху идентичността на марката и нейната обусловеност от припокриването на собствена и чужда представа за дестинацията. Успешното профилиране е разгледано във връзка със специфичните компетенции, представени са и критерии по отношение на тях (с. 116)

Във втора точка са разгледани основни стратегически решения, подпомагащи профилирането на дестинациите, с акцент върху значението на уникалните им характеристики като идентификационна опорна точка за всички заинтересовани от туристическото развитие страни.

В точка трета е изведена връзката и взаимната обусловеност на изживяването и емоциите, проявяващи се съобразно конкретиката на средата или атмосферата при културния туризъм. Обърнато е внимание на инсценировката като допринасяща за изживяването при практикуването на културен туризъм, както и на адаптирането ѝ към спецификата на отделните целеви групи. В тази връзка е проучен и подхода на Мюлер и Шойрер за желано инсцениране на изживяванията.

По отношение на Глава III – Методологически въпроси на оценката на културния профил на дестинацията:

Главата е структурирана отново в три точки: 1.) Методи за анализ и оценка на основните компоненти на профила на дестинацията; 2.) Модел и методи за анализ, оценка и коригиране на културния дестинационен профил; 3.) Критерии и показатели за анализ и оценка на културния профил на дестинацията.

В точка първа са представени методи за анализ и оценка на основните компоненти на дестинационния профил, сред които (i) икономическите или финансово ориентираните методи; (ii) психологическо-поведенческите методи на Келер и Аакер, на Линксвайлер, на ИКОН, на „Интербранд“ и на ”ЕйСИ Нийлсен“; (iii) методите на хибридните модели; (iv)

диференцираните и недиференцираните методи на Хеншел, Мюлер и Тромсдорф; (v); специфичните методи за оценка на имиджа като семантичния диференциал на Осгоод, модела на Розенберг и модела на Фишбайн; (vi) методите за идентификация на т.нар. „специфични компетенции“ – на Тампое, на Щайнле, на Булингер, на Бергер и Калтхоф, на Кругер/ Хомп; (vii) методиката за оценка на конкурентоспособността на Рибов, критериалната система за качеството на използваните методи на Дем и аналогичния ѝ еквивалент на Димитров (с. 151-174).

В точка втора е предложен модел за анализ, оценка и коригиране на културния профил, структуриран в шест етапа: събиране на необходимите данни от първични и евентуално вторични източници, обработка и анализ на получените данни, оценка и визуализиране на профила, калибриране на профила, изготвяне на план за действие за коригиране и поддържане на профила, и контрол и мониторинг на профила. Работи се върху културния профил на град Пловдив, като се използват средни обобщени претеглени и непретеглени оценки на критериите, корелационен анализ и по-специално непараметричния тест на Спирмън за оценка на ранговия коефициент на корелация (ρ – „ ρ “) и метода на семантичния диференциал.

Трета точка представя изведените седемнадесет критерия, използвани при анализа и оценката на културния профил на град Пловдив като дестинация за културен туризъм.

По отношение на Глава IV – Осигуряване на условия за повишаване на яснотата и атрактивността на културния профил на дестинациите:

Главата е структурирана в четири точки: 1.) Анализ и оценка на културния профил на град Пловдив; 2.) Корелационен анализ на критериите за анализ и оценка на културния профил на дестинацията ; 3.) Семантичен диференциал; 4.) План за действие за създаването на ясен и атрактивен културен профил и поддържане на изградения профил.

Точка първа включва резултатите от проведеното анкетно проучване на три групи респонденти: местни жители, туристи и туристически бранш. Анализът им е придружен от богат илюстративен материал, така че да се визуализира степента на припокриване на оценките между групите анкетиранни.

В точка втора е направен корелационен анализ с помощта на ранговия коефициент на корелация на Спирмън. Представени са корелационни матрици, съответно за местните жители, туристите и туристическия бранш. Тук следва да се подчертае, че е извършена значителна по обем работа за обработка на статистическа информация и за направата на съответните корелационни изчисления. Докторантът е насочил своите усилия към

очертаване на взаимната зависимост между отговорите, давани от трите изследвани групи, така че да могат да се изведат съответните причинно-следствени връзки, обуславящи ги.

В точка трета са разгледани резултатите от семантичния диференциал, приложен едновременно към град Пловдив и мечтана дестинация за културен туризъм, така че да се постигне основа за съпоставяне на начина на възприемане на град Пловдив за изследваните трите групи респонденти.

В четвърта точка, на базата на резултатите от изследването са направени изводи за културния профил на град Пловдив. Предложен е план за действие за коригиране и поддържане на културния профил, състоящ се от седем основни действия, всяко едно свързано със съответни стъпки, така че да се постигне ясно разпознаваем и атрактивен дестинационен профил.

В заключението са представени по същество, накратко и като обобщение основните резултати от проведените емпирични изследвания.

IV. Оценка на публикациите по дисертацията

За участието си в процедурата Димитрия Узунова е представила две статии и един доклад. Статиите са публикувани в списание „Икономика и управление“, издание на УИ „Неофит Рилски“. Докладът е изнесен на международна научна конференция. По мое мнение, в представените научните публикации фактически е **отразен в голяма степен** дисертационния труд в различни степени на завършеност и с акцент върху отделни проблемни моменти и научни търсения.

V. Оценка на автореферата

По процедурата е представен автореферат в обем от 42 страници печатан текст, формат А5. Структуриран е в пет части, последователно представящи структурата и съдържанието на дисертационния труд, справка за приносите, насоките за бъдеща работа и списъка с публикациите.

Изложението в автореферата е съобразено с логическата на изследване в дисертационния труд и го възпроизвежда достоверно.

VI. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд

В представения от кандидата Димитрия Руменова Узунова дисертационен труд на тема „Влияние на културата в туризма“ могат да могат да се открият следните **научни и научно приложни приноси**:

1. Представени са и са доразвити основни теоретични постановки за културното профилиране и създаване на културен профил на туристическите дестинации.

2. Предложен е набор от критерии и показатели за очертаване, измерване, анализ и оценка на културния профил на туристическата дестинация.

3. Предложен е модел за анализ, оценка и коригиране на културния профил на туристическите дестинации.

4. Разкрити са корелационните взаимовръзки между отделните критерии и показатели за културно профилиране на конкретна туристическа дестинация.

5. Предложен е план за действие за подсилване, коригиране и поддържане на културния профил на град Пловдив, като дестинация за културен туризъм.

Така формулираните научни приноси на кандидата са дело на **самостоятелни и целенасочени научни търсения и доразвиват в теоретичен и практически аспект съществуващото научно познание** в сферата на управленската наука по отношение на конкретното ѝ приложение в туристическата индустрия.

VII. Критични бележки и препоръки

При процеса на рецензиране на дисертационния труд се откриха и някои **пропуски и бележки**, които следва да бъдат отбелязани:

- Прави впечатление, че от формална научна гледна точка, не е направено уточнението, че по същество в концептуално отношение туризмът, в своето видово многообразие, може да съдържа в себе си елемента „културен туризъм” като форма на съприкосновение между туристите и елементи на дестинацията.

- Налице е често повторение на понятията ”културен профил“ и „културно профилиране“ и др. Повторяемост има и при коментара на анкетните резултати. Препоръката ми е занапред да се търси баланс при използването им.

- Дисертационният труд би спечелил от избягването на прекомерно навлизане в детайли, което се забелязва на отделни места в разработката (глава трета, точка втора).

Направените бележки нямат съществено отражение върху качествата на дисертационния труд. Считаю, че той представлява оригинално изследване, задълбочено проследяващо основните аспекти на влияние на културата в туризма и завършващо с конкретни предложения за план за действие за създаване на ясен и атрактивен културен профил на туристическата дестинация.

VIII. Заключение:

Въз основа на така представените обстоятелства в точки I, II, III, IV, V, VI и VII **заявявам своята положителна оценка** за представения дисертационен труд на тема **„Влияние на културата в туризма”**. Считаю, че в своята завършеност той показва задълбочените теоретични познания на кандидата и способността му да провежда самостоятелни научни изследвания. Съдържа, също така, предвидените в ЗРАСРБ и Правилника за приложението му научно-приложни резултати, които представляват **принос** в науката. Това са и съображенията ми да предложа на уважаемите членове на научното жури да вземат решение за **присъждане на Димитрия Руменова Узунова** образователната и научна степен **„доктор”** по научна специалност **„Икономика и управление”** (Туризм).

Рецензент:

доц. д-р Мария Станкова

23.06.2014 г., гр. Благоевград